

NAMIBIA SENIOR SECONDARY CERTIFICATE

FIRST LANGUAGE SILOZI HIGHER LEVEL

8307/1

PAPER 1 Reading and Directed Writing

2 hours 30 minutes

Marks 60

2020

Additional Materials: Answer Book

INSTRUCTIONS AND INFORMATION TO CANDIDATES

- Write your answers in the Answer Book provided.
- Write your Centre Number, Candidate Number and Name in the spaces on the Answer Book.
- Write in dark blue or black pen.
- Do not use correction fluid.

- Answer **all** questions.

- Pay attention to spelling, punctuation and sentence structure.
- The number of marks is given in brackets [ ] at the end of each question or part question.

LITAELO NI LITABA ZEÑWI KWABATATUBIWA

- Ñola likalabo mwabuka yoFilwe Yakualabela.
- Ñola nombolo yasibaka sakuñolela, nombolo yakubaMutatubiwa ni Libizo lahao mwasibaka sakuñolela sesiFilwe fabuka Yakualabela.
- Ñola kasiñoliso sandilu kapa bunsu.
- U sisebelisi siñoliso kapa lingongwe lelitakula.

- Alaba lipuzo **kaufela**.

- Peletelo,sebeliso yamaswayo akubala ni pupo yalitaba.
- Nombolo yalinepo ibeilwe mwasakana [ ] kwamafelelezo apuzo ni puzo kapa kalulo yapuzo.

This document consists of **6** printed pages and **2** blank pages.

Republic of Namibia

MINISTRY OF EDUCATION, ARTS AND CULTURE

KALULO A

Bala likande lelitatama mikasamulaho ulabe lipuzo zekwatasi.

Likandenyana 1

Mikwa yeminca yakuuta mabasi

Kabika wa Mantenyani, neli musali yanalateha hahulu yanazwa kwamutulo wanaha ya Namibia ili mwasikiliti sa Zambezi, kono nahulezi mwamuleneŋi wa Windhoek. Napila mwasibaka sa tolopo li mwandu yakwabukuwa mwa Windhoek. Neli mubeleki mwasintolo sene silekisa libyana zakuyahisa zecwale ka: waya, litina, misumo ni zeŋwi cwalo. Nanani ndu yetuna yene likana fa bolulelule.

Kabika nanani bana bababeli ni batukulu bababeli bana babalela mwasibaka sahae. Bana bahae haseba bafitile falilimo zakukalisa sikolo, bakena. Naziba kuli mukwa wacwale wakuituta ki kii ya yazwelopili ni mutomo wo tusa banana kuba ni bupilo bobunde kwapili. Kabika nafelize sikolo sa hae kwayunivesiti yakwabuse bwalinaha zakwande ni zamwanaha yahae.

Ndu yahae neili bukaufi ni sibaka sana belekela. Nekusina kuli nakona kufumana kalimelo yakulieha famusebezi kakuli nekusa mungisi muzuzu ulimuŋwi wakuzamaya asika fita kale. Kabika nalukisanga lico zalubasi lwahae mi fokuŋwi na lekanga lico zeapehilwe kale zecwale ka: makwili ahalikilwe, nama yeapehilwe mwalibaka zamalekisezo alico yomuŋwi ni yomuŋwi asika ya kale kwakulobala. Fokuŋwi bana bahae neba buha mazimumwangala basaci sesiŋwi mihabusa kwasikolo neba bonahalanga kukatala ni kusa teezeza mwakilasi ni limba zabona neliezanga mulumo wakungunguma bakeŋisa tala.

Kabika napakelelanga kubilisa mezi fasitofu kuli bana bahae batape pili basika yakale kwasikolo bakeŋisa kubata kanako yakakusasani. Nna bafanga masheleŋi alikana mwanda ulimuŋwi wa Dola kazazi ni zazi akulekisa lico ni sakunwa habaya kwasikolo. Nebalekanga lico zetula ni kukala kusheununa babaŋwi habali kwasikolo.

Nahola tuwelo yende yene mukonisa kuuta lubasi lwahae ni kufa lituso zasikolo. Na kona kuleka liapalo zasikolo kakota ni kota. U naikutwisisa kamukwa wakueza kuli na yumba liapalo zasikolo halina ni lisuba feela lelinyinyani. Bana bahae ni bona bakala kunahana kuli maa bona nanani masheleŋi amaŋata hahulu mi ni bona bakala kuipona ni kusa tokomela lika.

Kufita kuli Kabika asusuweze bana bahae kutokomela sikolo, nabalumelela kubuha mazimumwangala kakuhupula kuli bakaba ni zibo ya zeezahala mwalifasi la cwale, neba kona kubuha mifutafuta ya maswaniso kusina kuciŋikeza, kamukwa ocwalo ne baituta lika ze fitelezi mayemo a lilimo zabona.

Kabika kanako kaufela na sinyeza tuwelo yahae, kwa kuleka lico ni zeŋwi cwalo zene batahala za mwandu mi na sakoni kubuluka pene iliŋwi ka kweli. Bana bahae na balumelezi kuca kaufela sene balata, kamukwa ocwalo ne basina likute.

Sikolo ni hanesi inzi bukaufi ni ndu yabona, na lukiselize bana bahae kuno longiwa mwasimbayambaya ni kuba isa kwasikolo. Hane kusina simbayambaya se siyo banga kwandu kuba isa kwasikolo ni kuba kutisa, na bafile mulao wa kuitulela kwandu. Nakona kuomanya ma ticele kakubulela ni bona ka luwayile lwamwalizoho kaza kusiyala kwa bana bahae. Mi fokuñwi na yanga kwasikolo ni kuyo omany maticele haiba kuli na salati mulao omuñwi wa sikolo. Na satabeli kuli sikolo si lute bana bahae likute, mi taba yeo yatiseza bana bahae kusa kuteka maticele ni ku sautwana nibona.

Ki basikai feela bene ba muyemela ka mukwa wamwa na utezi bana bahae ni zana ezanga mwahalaa sicaba, babañwi batu neba boni kuli Kabika na sinyize bana ba hae. Ni hana ikutwa kuli yena na eza lika ze lukile.

Kasamulaho wa sikolo bana bahe babasizani ne bayumbela kwale mikotana yalibuka yabona ni kukala kubapalisa tuwayile twa mwalizoho twa kuambolisana kapa kukwalula makopuyuta. Mi bashimani bona ne bayembana mwamakululu inze bazuba misanga yakwai ni kusebelisa mifutafuta kaufela ya zekola. Ne basinya masheleñi akulekisa lico za musihali za kwasikolo, kakuli neba saa sebelisangi kaufela ona kamo ne kuswanelela.

Kasamulaho alilimonyana, bafeza tuto ya sikolo sabona yepahami kono linepo zabona inge lisa tabisi. Kabika na kile azwisiwa fa musebezi, kakuli nako kaufela na lofanga kwamusebezi kapa kutaha kaku lyeha. Bana bahae ba bashimani ba babeli hase balemuhile kuli bupilo habusa zamaya hande mwalapa, se ba fetuha libangoki. Kabumai litaba ze zawela mwalizebe za mapolisa mi bakala kuno babata nako kaufela. Basaba kuya mwatolongo ni kusabela kwa Angola, mi hasasika bonahala hape. Basizani bababeli ba basasebezi bene bapila ni maa bona bakala kupepa bana babañata.

Kabika alekisa ndu yahae ya mwatolopo ni kuyo ina mwalibaka za naikahela ze bizwa Habana, kuzwa mwamuleneñi wa Windhoek. Mwalibaka za naikahela ne basebelisa makandela kakuli nebasina masheleñi akulekisa mulilo wa magesi. Tala ya batiseza kuno ca buhobe ni kunwa maheu ni tombo. Kiniti luli mukupi ha iketeli.

Likandenyana 2

Butokwa bwa sizo

Kanako yeñwi nenikile nafumana sibaka sa kupotela munzi omuñwi. Hanina kulibala nikamuta se nenikile nabona mwabupilo bwaka mwamunzi wo. Sapili se nenikile na lemuha mwahalaa bo lyaminzi ba, ki kutwano yende. Nebana ni swalisano yende. Mutu yananani sesiñwi sa kuca kapa sa kunwa na kona ku ikabela ni babañwi bo lyaminzi. Bo ki buniti bo busupeza bupilo bwa malozi “mueñi holoha kuli luputuluhe limba”. Bo lyaminzi neba kandeka litaba ze bakataza mwabupilo bwabona mikacwalo nebafana maikuto abona kanako kaufela. Misebezi ya kuuta ni kuluta banana likute nei eziwa ki ba munzi kaufela, wo kimukwa wa mupilelo wa malozi, sina lishitanguti le lili: “munwana ulimuñwi ha ukoni kunota nda”.

Bolyaminzi neba memana ni kuitusa ha kusebezwa mwamasimu. Musebezi wa mwasimu hañata neu etelelwa ki muuna ni kusebezwa hande. Hañata batu neba sebeza inge balukuluhile ni kutaba, nguli ki kuli “kaze neitaba haiba kuli kubulailwe komu mwahae”.

Balimu ba ize “unani buikalabelo fahalimu alikezo zahao”. Banana neba zamaya mwalikwata habaya kwasikolo, mi nei libima za lihekita zetelele kuzwa kwaminzi yabona. Ne batokomela kuituta ni kusebeza katata kuli ite bayo itukulula kwamanyando akwapili. Banana nebashimba tungumbuli twamaheu kuli bayonwa kwasikolo. Maheu ki sino sa butokwa kwamushobo wa malozi kakuli afelisa tala ni linolwa. Atiseza banana kusebeza katata mwahalaa lizazi kaufela.

Banana ba eza misebezi yakamita yamwalapa ba sa bulelelwi. Babahulu nebataha feela kuto bona kapa misebezi iezizwe hande, mi ne ba tofa feela kelezo haiba kuli inge kutokwahala cwalo.

Kasamulaho sikolo hase sizwile bashimani nebanga mitapi ni kuiisa kwamafulisezo ni kwalibaka za manwelo amezi. Hape neba tatuba ni kukwala masuba anakwaluhile mwahalaa lukwakwa lwasimu. Lizazi ha lilikela, sina kamita bashimani nebakopanela faliiso kuola mulilo, banze balitezi kubulelelwa kuyonga lico kwaliapheho. Neba ikambota za bumpale kuama zabupilo bwabona bwakale, kapa zeo ne bakile babona hane ba babalela mitapi kapa hane ba sali kwasikolo. Basizani bona sina kamita neba patehanga kuapeha ni kutusa bomaa bona. Kasamulaho sikolo ha sesi zwile nebaya kwa kulwalela likota mwamitemwa. Ne usakoni kутwa mutu ya shwile kabaka latala.

Kasamulaho wa milalelo bashemi neba ikambota ni bana babona ni kuba luta likute ni kubafa mitala yakupila kayona. Mulelo neuli wa kubaluta kuikambusa kwalika za buozwa pili ba sika nyalwa kale. Ni kuba luta kuli basike kusaba mushemi wa likwasha ni bana babañata. Banana neba mameliswa kusaba libangoki, kusa sebelisa bucwala ni lino zekola, hape nikuli basike ba yo ipumana mwalitolongo ni kufetuha liyangano. Nebaelezwa kusebelisa luwayile lwamwalizoho kasamulaho akueza misebezi yabona yasikolo ni misebezi yamwalapa yakamita. Neba elezwa kuli luwayile lwa mwalizoho lukona kubasiyalisa mwalituto za bona za kwasikolo.

Buñata bwa bashemi ne basika ituta, mi nebapalelwa kutusa banana babona kwamisebezi yabona yasikolo. Nihakuli cwalo banana nebafiwa nako yeñata ya kueza misebezi yasikolo ni ya kuyoezeza kwahae. Ni kubaluta kuli baitute zabupilo bo bunde. Bashemi nebaya kwasikolo kuli bayo utwa mo baitutela ni mo baezeza bana babona mwalituto nikuli bazibe kapa nebatokwa lituso mwamisebezi yabona yasikolo.

Mukwa wa kuca neulukiswa kakubeya batu kalikwata, lilimo ni mayemo a basali ni baana, ni kubafa kamukwa wa sikwata ni sikwata. Neba iniswa kamo baswanela kuinela ha nekuciwa mulalelo. Nama neiyabulwa kasamulaho wakufeza kuca buhohe. Busunso neli sico senesi kataza kwakusifumana, haisi ha kubulayilwe komu. Nama haneili yeñata nei bekiwa ni kuyanehiwa kuli inobanjiwa kaswanelo hakuapehiwa busunso, kwanda cwalo buhobe nebuciswa muzilili kapa mabisi, miloho yeomile ni lico zeñwi cwalo zasizo.

Nduna wamunzi hañata nabiza mikopanonyana ni bamunzi wahae, kuba hupulisa milao ni miinelo ya mwahae. Unaba eleza kuikuteka ni kubabalela limunanu ni masimu. Una basusuezwa kusa lema likota ni kusinya mezi. Sesiñwi sene nilemuhile kikuli batu neba sebelisa milyani yasizo.

- 1** Ubalile likandenyana 1 lelili Mikwa yeminca yakuuta mabasi ni likandenyana 2 Butokwa bwa sizo. U bapanye makandenyana ao amabeli ni kubonisa kusaswana kokuliteñi kamo nekuhulisezwa babana ni miutelo yateñi.

Ñola manzwi amwahalaa **250 – 300**.

[20]

- 2** U ikunge kuli uyomuñwi yomuhulu wasikolo mwasilalanda. Ulemuhile mikwa yeshutanashutana yeo bashemi ni bauti kamo bahuliseza banana. Uñolele bashemi ni bauti liñolo kubafa maikuto aha, kamobakonela kuutela banana.

Ñola manzwi amwahalaa **250 – 300**.

[20]

KALULO B

Kaufela kokaya mwa Namibia uka utwa batu haba bulela za bulyangelino. Litaba zeo hañata li bihiwa mwamitende, mwamazimumwangala ni wayalesi. Taba ya bulyangelino itisise kuli naha iine ka mañwele kabakala kutahisa kuwa kwasifumu sanaha mi buñata bwa batu ba latehezwi ki misebezi yabona. Babañwi kwababeleki bamuuso kapa ba likampani za kwamukunda basebelisa maluo a babeleki babona kamo kusa swaneleli hande. Babañwi kwabazamaisi mwamaofesi ni mwamakampani a muuso afa misebezi yatumelano kwabalikani ni mizwale ba bona. Taba ya bulyange lino iswanezwi kotalimiwa pili isika zwakale mwanzila.

3 Uikunge kuli umuituti yomuñwi wa kwayunivesiti yeñwi yamwanaha.

Ñolela ba mutende tahiso kufa maikuto ahao kuamana ni linonge, ni kufitisa mukwa wakulwanisa bulyangelino. Ufe mitala yalinzila ya kufelisa taba ye.

Butelele bwa manzwi atahiso abe mwahalaa **250 – 300**.

[20]

BLANK PAGE

BLANK PAGE